

Maria Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 448.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2014.016>

Na dzień 14 listopada 2014 roku przypadła 200-letnia rocznica urodzin twórcy znakomitego polskiego systemu wczesnego wychowania dziecka – bł. Edmunda Bojanowskiego. Z tej to okazji rok 2014 ogłoszony został *Rokiem Edmunda Bojanowskiego*, a recenzowaną książkę należy uznać za istotny element obchodów tej rocznicy.

Koncepcja integralnej pedagogiki przedszkolnej zawarta w monografii S. Marii Opieli *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana* – ukazana jest jako „pedagogika w stanie tworzenia” wraz z historycznie właściwą jej zasadą i efektem „synergii teorii i praktyki”, mającymi miejsce w systemie pedagogicznym E. Bojanowskiego od początku jego istnienia. Warto podkreślić, że obydwa te fakty stanowią – jako cechy systemu E. Bojanowskiego – odkrycie Autorki, która uczyniła je osią zbudowanej koncepcji zawartej w książce.

Główny cel badawczy nie sprowadza się tu do zrekonstruowania pedagogiki w ujęciu Bojanowskiego, lecz do oddania jej aktualnego stanu na dzisiejszym etapie jej tworzenia, „w odniesieniu do stałych podstaw antropologicznych i wynikających z nich założeń” (s. 62). Mamy więc w książce autorskie budowanie przedszkolnej pedagogiki integralnej, i nie jest to twórcze dowolne, określają je kryteria konieczności i swobody (pochodzące z religii, natury, doświadczeń historii, postępu kultury, potrzeb społecznych i godności osobowej) oraz kryteria kontynuacji i odnowy (wpisane w system Bojanowskiego, zapewniające ciągłość i zmianę). Budowana integralna

pedagogika przedszkolna ma być koncepcją, w którą pedagog „wchodzi” i uczestniczy w ciągle trwającym procesie jej doskonalenia, współtworzenia – czym nie tylko ją autoryzuje, ale i uaktualnia, odpowiadając na zmiany i potrzeby społeczno-kulturowe, pozostaje przy tym wierny elementom w intencjach Bojanowskiego niezbywalnym.

Monografię rozpoczyna rozdział wprowadzający, którego zasadniczą część (s. 36–70) stanowią *Podstawy metodologiczne tworzenia integralnej pedagogiki przedszkolnej w systemie Edmunda Bojanowskiego*. Wysoce złożona procedura badawcza zaprojektowana przez Autorkę na potrzeby tytułowej koncepcji przedstawiona została w iście finezyjny sposób. Nie tylko przedstawia ona aspekty metodologiczne własnej pracy badawczej, ale zanim to uczyni, rekonstruuje metodologię pracy naukowej Edmunda Bojanowskiego. Wartością tego rozdziału jest udane przekonanie czytelnika, że zamysł badawczo-projektowy s. Marii Opielei jest pełnym i kompetentnym przykładem badań jakościowych. Metodą wiodącą jest hermeneutyka w różnych jej zastosowaniach i postaciach: elementy hermeneutyki biblijnej oraz hermeneutyki humanistycznej w stosunku do rozumienia tekstów i zjawisk życia społecznego, zjawisk kulturowych, pedagogicznych, historycznych. Posłużyła się, jak pisze: „integralnie ujętą hermeneutyką kontynuacji [...], reformy i odnowy ciągłości” (s. 69).

Budując integralną koncepcję pedagogiki przedszkolnej, Autorka nawiązuje nie tylko do tradycji chrześcijańskiej i reprezentującej ją polskiej myśli pedagogicznej A. Cieszkowskiego, J. Koźmiana, B. Żulińskiej, ale i do starożytnej kultury greckiej, w której podstawowe znaczenie miała idea *paidei*. W myśl tej idei wychowanie było procesem świadomie ukierunkowanym na uniwersalny ideał człowieka i polegającym na wpajaniu młodym ludziom wartości prawdy, dobra i piękna dla ich wszechstronnego rozwoju. Rozdział wprowadzający oddaje złożoność przedsięwzięcia Autorki: w kolejnych rozdziałach są realizowane, niekiedy równolegle (co w percepcji pracy jest dość złożone i może dawać poczucie braku klarowności wyводу) trzy zadania: 1) rekonstrukcja systemu E. Bojanowskiego, 2) rekonstrukcja procesu rozwijania tego systemu w twórczej pracy pedagogicznej siostr służebniczek – obydwie wiążą się z ok. 20-letnim wkładem Autorki w aktualizację tego systemu w praktyce, 3) budowa własnego projektu integralnej pedagogiki przedszkolnej, która sprowadza się do teoretycznego ujęcia zadania 1) i 2) w języku współczesnej filozofii wychowania, pedagogiki ogólnej i przedszkolnej, języku, który został świetnie przez autorkę opanowany, który ponadto pozwala pozostawać w dialogu z dokonaniem współczesnej pedagogiki przedszkolnej i nie tracić tożsamości nadanej jej przez Bojanow-

skiego. Pozwala on także M. Opieli na własną inwencję twórczą w obrębie konstruowanej koncepcji wychowania przedszkolnego.

Rekonstrukcja systemu pedagogicznego Bojanowskiego i jego analiza w interdyscyplinarnym kontekście uwarunkowań, które towarzyszyły zarówno jego twórcy, jak i aktualizującym go siostron służebniczkom – pozwoliła Autorce na oddanie podstaw i założeń tej pedagogiki przedszkolnej. S. Maria Opiela zachowała ulokowaną w jego źródłach tożsamość tej pedagogiki, która tutaj wyraża się głównie w dwu wymiarach: nieodchodzeniu od wierności wizji wychowawczej samego Bojanowskiego (w zakresie głównych założeń metodycznych i najbardziej dalekosiężnych celów), jak i jej cechy strategicznej, którą jest integralność. Zapewnia ją zachowanie przez Autorkę bogactwa kontekstów integralności (wykazanych w rozdz. III/1–5), którymi są: interdyscyplinarność, inspiracje filozoficzno-religijne, rozwój nowych systemów edukacyjnych i pedagogiki przedszkolnej, uwarunkowania społeczno-kulturowe myśli i praktyki, tradycja wychowawcza Kościoła, z naczelną tu rolą założeniowości antropologicznej (rozdz. IV). Zachowaniu integralności budowanej przez Opielę pedagogiki przedszkolnej sprzyja pozostawiony w założeniach koncepcji i wdrażany w praktyce wychowawczej związek z wyznaniem (religią katolicką), który ma miejsce zarówno w sferze filozoficzno-teologicznych podstaw tej pedagogiki, jak i na poziomie metodyki. Autorka nie narzuca przy tym własnej koncepcji, ale proponuje ją jako „jedną z wielu odmian myślenia o edukacji” (s. 11), chętnie widzi ją wśród zróżnicowanych wewnętrznie teorii w ich układzie poziomym, bez ich hierarchizacji wewnętrznej czy międzysystemowej. Drogi realizacji tego zadania mogły być różne (np. mogły pomijać spuściznę ss. służebniczek, aktualizując i przenosząc założenia Bojanowskiego we współczesność). Autorka wybrała najbardziej złożoną, polegającą nie tylko na rekonstrukcji (na podstawie źródeł) pełnego obrazu koncepcji Bojanowskiego, ale i uwzględnieniu w tej rekonstrukcji tradycji jego rozwoju i kontynuacji przez ss. służebniczki. Realizacja powyższego stała się podstawą do realizacji głównego celu rozprawy, jakim było zbudowanie podstaw i założeń [od antropologicznych poczynając (rozdz. IV), na metodycznych (rozdz. VI) kończąc] integralnej pedagogiki przedszkolnej, opartej na systemie Edmunda Bojanowskiego.

Założenie o nietraceniu jego tożsamości z jednoczesną koniecznością aktualizacji, niewralgicznym czyni związek z wyznaniem rzymsko-katolickim. Kwestii tej nie należy traktować jako arbitralnej decyzji Autorki – mimo że jest osobą duchowną tego Kościoła – lecz jako niezbywalny aspekt metodyki pracy wychowawczej systemu Bojanowskiego, wpisujący się

w katolicką kulturę i jej społeczne aspekty życia. Budowanej koncepcji nadaje Autorka cechy dynamizmu i otwartości, z ich granicami wyznaczanymi głównie założeniami teologii katolickiej. Cechy te przenosi na tworzoną koncepcję, jest to więc koncepcja pedagogiki katolickiej otwartej na współpracę, uwzględniającej specyfikę środowiska, miejsca, czasu, potrzeb rodziców i konkretnych grup społecznych. Budując ją, czyni to z uwzględnieniem najnowszej myśli filozoficzno-teologicznej (M. Krapca, Jana Pawła II, Benedykta XVI, M. Gogacza, J. Bagrowicza) i ogólnopedagogicznej (S. Kunowskiego, B. Śliwerskiego, S. Palki, B. Milerskiego), pedagogiki przedszkolnej (prac M. Kwiatowskiej, D. Waloszek, J. Karbowniczek, D. Klus-Stańskiej). W narracji Opieeli obecni są także: J. Maritain, E. Mounier, J. H. Pestalozzi, J. J. Rousseau, H. v. Schönebeck, J. Locke, F. Schiller, P. G. Zimbardo. Autorka doskonale osadza system Bojanowskiego w myśli A. Cieszkowskiego, B. F. Trentowskiego, E. Estkowskiego, F. Froebela, J. Koźmiana oraz późniejszych współtwórców pedagogiki przedszkolnej o proveniencji katolickiej – np. s. Barbary Żulińskiej.

Sam system Bojanowskiego pokazuje swobodnie i nawet z pewnym zacięciem filozoficznym. Prowadzi bowiem dyskusję z filozofami religii, filozofami kultury i zwolennikami socjologicznych ujęć wychowania, zarówno tymi, którzy pojawili się na drodze twórczej Bojanowskiego bezpośrednio i w lekturze tekstów, jak i tymi, których on nie przyswoił lub pojawili się po Bojanowskim. Dostrzega związki, kontynuacje, sprzeczności i odmienności. W częściach poświęconych filozoficzno-teologicznym podstawom swojej koncepcji pisze poprawnym językiem filozofa, teologa, socjologa i pedagoga przedszkolnego. Gdy dochodzi (w rozdziale V i VI) do tworzenia założeń i podstaw własnej koncepcji integralnej pedagogiki przedszkolnej wyprowadzonej z systemu Bojanowskiego i struktury procesu wczesnej edukacji, wówczas analizowanie pojęć, zjawisk i założeń, mające miejsce we wcześniejszych rozdziałach, zastępuje „rysowaniem” kwestii z aktualnego stanu dorobku pedagogiki przedszkolnej i jej głównych przedstawicieli.

Rozdziały końcowe, w których Autorka „uwalnia się” od źródeł, jakże obszernych, oddają samodzielność pedagogicznego myślenia i inwencji Autorki. Książkę kończą: Bibliografia, na którą składają się: Źródła archiwalne, Dokumenty Kościoła, Akty prawne, Opracowania (szeroko rozumiane), Netografia; dalej: Summary, Indeks osób i Spis rysunków.

Merytorycznie interesująca i potrzebna pedagogice przedszkolnej książka, oparta na metodologicznie klarownej koncepcji, posiada pewne powtórzenia, lecz dodać trzeba, że w przeważającym zakresie usprawiedliwione, bowiem służą naświetleniu kolejnych aspektów tego samego zagadnienia

w związku z uwzględnianiem szerokiej literatury pedagogicznej, filozoficznej, religijnej. Klarowność struktury, która jest zachowana w treści książki i narracji Autorki, momentami nie jest odzwierciedlona w *Spisie treści*, to jest tytułach rozdziałów lub podrozdziałów – brak ten eliminowałyby uzupełnienia w brzmieniu (treści) tych tytułów, sprowadzające się do ich rozbudowy, która oddałaby logikę narracji. Przede wszystkim jednak podkreślić należy, że rodzima koncepcja wczesnego wychowania dziecka, jaką jest system Edmunda Bojanowskiego z jego 200-letnią kontynuacją przez siostry służebniczki, nareszcie znalazła adekwatne dla siebie, wyjątkowo pełne ujęcie w monografii s. Marii Opieli. W sytuacji, gdy system Bojanowskiego niewątpliwie zaliczyć można do znaczących osiągnięć pedagogicznych w Europie przełomu XIX i XX wieku – a nie miał on we współczesnym piśmiennictwie, nawet polskim, adekwatnych ocen i ujęć oddających jego rangę – praca M. Opieli jawi się jako bezcenna w upowszechnianiu tego dorobku.

System wychowania w ujęciu zaproponowanym przez Siostrę Marię Opielę wychodzi naprzeciw ubóstwu moralnemu rodzin, jest potrzebny współczesnej kulturze i jakże często obecnemu w niej krzywdzeniu dziecka. Dobrze się więc stało, że tym samym ma on szansę zaistnieć nie tylko w przedszkolach ss. służebniczek, ale także poza nimi, jako trwałe element pedagogiki przedszkolnej i tradycji polskiej kultury.

Janina Kostkiewicz*

* Prof. dr hab. Janina Kostkiewicz jest kierownikiem Zakładu Pedagogiki Szkoły Wyższej i Polskiej Myśli Pedagogicznej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.